

Міністерство освіти і науки
Національний університет “Києво-Могилянська академія”
Факультет соціальних наук і соціальних технологій
Школа соціальної роботи імені проф. В. Полтавця

Кваліфікаційна робота
освітній ступінь - бакалавр

на тему: **“Соціальні послуги для жінок, які постраждали від гендерно
зумовленого насильства”**

Виконала: студентка 4-го року навчання
Спеціальності 231 Соціальна робота

Лук'яненко Анна Олексіївна

Керівник: Ростовська Т.В.

Рецензент: _____

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою “_____”

Секретар ЕК _____

“__” _____ 2023 р.

Київ - 2023

Зміст	
Перелік скорочень:	2
ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1	5
УКРАЇНСЬКИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ЖІНОК, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО, ДО НЕОБХІДНИХ ПОСЛУГ.....	5
1.1 Міжнародний досвід надання послуг жінкам, які зазнали гендерно зумовленого насильства.....	5
2. Українське законодавство у сфері надання послуг постраждалим від гендерно зумовленого насильства.....	10
РОЗДІЛ 2	17
МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	17
1. Час і місце проведення дослідження	17
2. Етапи проведення дослідження.....	18
3. Процедура проведення дослідження	19
4. Методи та інструменти дослідження.....	20
5. Характеристика вибірки.....	21
6. Етичні засади та труднощі дослідження.....	22
7. Концептуалізація та операціоналізація понять	23
РОЗДІЛ 3	26
ПОГЛЯДИ СПЕЦІАЛІСТІВ СФЕРИ НА АКТУАЛЬНИЙ СТАН СИСТЕМИ НАДАННЯ ДОПОМОГИ ЖІНКАМ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕННОГО НАСИЛЛЯ.	26
ВИСНОВКИ.....	33

Перелік скорочень:

ГЗН - гендерно зумовлене насильство

ВСТУП

Тема соціальної роботи з жінками, які постраждали від гендерно зумовленого насильства, не є новою. Уряди країн розробляють політики та законодавство у сфері протидії різним формам насильства щодо жінок, науковці досліджують ставлення людей до цієї проблеми та рівень їх обізнаності, недержавні організації розробляють та впроваджують різноманітні інструменти для допомоги постраждалим від гендерно зумовленого насильства. Протидія насильству та допомога жінкам, які його зазнали, потрапляє в поле зору дослідників та науковців, адже включає в себе багато окремих підтем та напрямів роботи. Серед вітчизняних науковців цю тему досліджували: О. Ломакіна (2020), К.К. Кальницька (2019), О. Безпалова (2021) . У міжнародній науковій практиці над цією темою працюють: Клейр МакГлінн (2017), Джо Ломані (2022), Вероніка Ейдс (2019)

Дослідження насильства щодо жінок в Україні “Добробут та безпека жінок”, проведене під керівництвом ОБСЄ у 2019 році, показало, що 67% жінок в Україні зазнали психологічного, фізичного чи сексуального насильства впродовж свого життя та лише 17% знають, куди можна звернутись за допомогою. Жінки не обізнані щодо можливостей отримання допомоги достатньою мірою.

Російсько-українська війна збільшила попит на соціальні послуги для жінок, які зазнали гендерно зумовленого насилля. Офіс Генерального прокурора заявляє про 155 виявлених випадків сексуального насилля за період з 24.02.2022 по 20.01.2023. У цю вибірку потрапили лише задокументовані випадки, коли постраждалі були готові свідчити про насилля. За даними Української гельсінської спілки, постраждалих від сексуального насилля через війну може бути в 100 разів більше. Окрім сексуального насилля з боку окупантів, також йдеться про підвищення рівня домашнього насильства на фоні емоційної нестабільності населення.

Через віктимблеймінг, недовіру до організацій та брак інформації жінки не заявляють про насилля, а отже - не отримують необхідної допомоги.

Не дивлячись на високу наявну кількість наукових праць в цій сфері, вона все ще себе не вичерпала. Адже щодня для попередження та протидії ГЗН з'являються нові виклики, на які потрібно реагувати вчасно. Соціальна робота як прикладна

діяльність має бути швидкою у реагуванні на нові проблеми та виклики, а розробка та впровадження змін в роботі неможливі без ґрунтовної підготовки та проведення досліджень.

Метою даного дослідження є вивчення можливостей надання соціальних послуг для жінок, які зазнали гендерно зумовленого насильства, їх змісту та доступності.

Завданнями дослідження є:

1. Розглянути міжнародний досвід надання соціальних послуг жінкам, що постраждали від гендерно зумовленого насилля.
2. Описати актуальну законодавчу базу, яка забезпечує надання соціальних послуг для жінок, які зазнали гендерно зумовленого насильства, в Україні.
3. Вивчити думку спеціалістів сфери соціальних послуг щодо системи допомоги жінкам, які зазнали гендерно зумовленого насильства, шляхом проведення експертних інтерв'ю.
4. Проаналізувати отримані результати.

Об'єктом, відповідно, є соціальні послуги, а предметом - зміст цих послуг та особливості їх надання та отримання.

РОЗДІЛ 1

УКРАЇНСЬКИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ЖІНОК, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО, ДО НЕОБХІДНИХ ПОСЛУГ.

1.1 Міжнародний досвід надання послуг жінкам, які зазнали гендерно зумовленого насильства.

Гендерно зумовлене насильство - це насильство, спрямоване проти особи через її гендерну приналежність або насильство, яке впливає на осіб певного гендеру непропорційно. Найчастіше постраждалими від гендерно зумовленого насильства стають жінки та дівчата, але це явище також приносить шкоду сім'ям, громадам та суспільству загалом.

Гендерно зумовлене насильство може проявлятися у наступних формах:

- фізичне насилля, яке проявляється через такі насильницькі дії, як побиття, використання зброї і т.д., що може призвести до тілесних ушкоджень та смерті.
- сексуальне насилля, яке проявляється у небажаних сексуальних діях зі сторони кривдника.
- психологічного насилля, яке проявляється через аб'юзивну поведінку, контроль, економічне насильство та шантаж.

Тобто, це будь-які насильницькі дії, які призводять до фізичної, сексуальної, психологічної, економічної шкоди для жінок. Наприклад, домашнє насильство, харасмент, жіноче обрізання, примусові шлюби, кібер-насилля - все це є проявами гендерно-зумовленого насилля. За даними аналітичної довідки ООН на тему ГЗН

(2021) Гендерно-зумовлене насилля є одним з найпоширеніших порушень прав людини.

Майже усі світові законодавства щодо протидії гендерно-зумовленому насиллю базуються на документах прийнятих ООН та Радою Європи. Основний документ, від якого відштовхуються при розробці правил та законів - “Загальна декларація прав людини”, прийнята у 1948 році. Стаття 1 Декларації зазначає, що “Всі люди народжуються вільними і рівними у своїх правах”, а стаття 2 говорить - “Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядованою або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті.” Стаття три декларує основне для тематики даної роботи право - право на особисту недоторканність. Декларація прав людини є загальним документом, який дає базис для подальших напрацювань.

1975 рік був проголошений ООН роком жінок і в цьому ж році була проведена Перша Всесвітня Конференція зі становища жінок. Результатом цієї конференції стало прийняття Мексиканської декларації про рівність та внесок жінок в розвиток суспільства. Важливим є те, що декларація закликає до боротьби проти насилля над жінками та ліквідації порушення прав жінок.

У 1979 році був прийнятий Білль про права жінок. Держави-підписанти зобов'язалися розробити законодавство для недопущення будь-якої дискримінації за ознакою статі.

Четверта Всесвітня Конференція по положенню жінок відбулась у Пекіні у 1995 році. Основним меседжем було те, що нерозв'язаність проблем жінок існує через

відсутність необхідних державних і міжнародних механізмів контролю. Результатом роботи стало одностайне підписання Пекінської декларації та Платформи дій.

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН №60-141 рекомендувала державам розробити законодавство щодо протидії усім формам насильства та експлуатації та забезпечити його дотримання. Але вперше зміст поняття “насильство щодо жінок” було розкрито у Декларації про викорінення насильства щодо жінок, прийнятої у 1993 році. За визначення цього документу, насильство щодо жінок - будь-який акт насильства, який вчиняється за статевою ознакою та заподіює чи може заподіяти фізичну, психологічну чи статеvu шкоду. Також декларація визначає три сфери життя жінок у яких може бути здійснене насилля: у родині, в суспільстві та з боку держави у формі бездіяльності. (

Тобто можна прослідкувати поступовий розвиток розуміння насилля проти жінок впродовж 20 сторіччя. Найвидатнішим документом 21 сторіччя стала Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, також відома як Стамбульська Конвенція. Документ чітко визначає поняття сексуального насилля та передбачає встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності. Держави-підписанти мають запровадити адекватне законодавство та забезпечити облік звернень до соціальних служб, поліції та інших суб'єктів надання допомоги постраждалим від сексуального насилля. Важливим є те, що Стамбульська конвенція переводить питання гендерно зумовленого насильства з зони приватного обвинувачення до державного, бо визначає його як злочин проти суспільства.

Розробка такої кількості міжнародних документів та програм пов'язане з тим, що гендерно зумовлене насильство є актуальною проблемою у багатьох країнах світу. Створення уніфікованої практики надання допомоги робить отримання послуг для постраждалих доступнішим. У Норвегії, країні, яка перебуває в трійці найблагополучніших країн світу, 23% жінок постраждали від сексуального насильства (згвалтування). Дослідження, проведене Норвезьким центром вивчення насилля та травми з червня 2021 року по червень 2022 року, охопило 4299 людей, віком від 18 до 74 років, з яких 51% чоловіків та 49% жінок. Майже вдвічі більше

респонденток заявили про те, що постраждали від сексуального насилля, ніж в аналогічному дослідженні 2014 року. В 2021 році було задокументовано 2581 випадок згвалтування за офіційною статистикою Норвезької поліції, що на 7.5% більше ніж за минулі п'ять років. За даними вищезгаданого дослідження, 4 з 5 респондентів заявили, що не звертались до поліції через випадок сексуального насилля, бо “не вважали свій випадок занадто серйозним”, а також через відчуття провини та сорому. Хоча рівень гендерної нерівності в Норвегії та інших скандинавських країнах постійно зменшується, кількість заяв про гендерно-зумовлене насилля щорічно зростає. Науковці називають цей феномен “Нордичним парадоксом”.

Постраждалих від насилля в Норвегії заохочують до звернень до різних інституцій. Наприклад, поліція має право відкривати кримінальне провадження від імені громадськості, якщо їй стало відомо про випадок насилля, незалежно від того, чи хоче постраждала подавати заяву, чим з постраждалої людини знімається відповідальність за покарання кривдника. В той же час, постраждала особа має право отримати заборонний припис - документ, який забороняє кривднику наближатись до постраждалої та її будинку. Також поліція, окрім розслідування, виконує функцію перенаправлення до соціальних служб, кризових центрів, лікарських закладів і т.д. Також в Норвегії доволі активні різноманітні громадські організації, які мають гарячі лінії, надають соціальні послуги та підтримку.

У Сполучених Штатах Америки законодавство щодо підтримки постраждалих від насилля різниться від штату до штату. Для зручності Національною мережею з питань насилля, абьюзу та інцесту був створений веб-сайт, на якому можна ознайомитись з необхідною інформацією. Наприклад, за законодавством штату Колорадо - будь-яке проникнення в тіло іншої людини є актом сексуального насилля, якщо постраждала особа молодша п'ятнадцяти років, а кривдник старший за жертву не менше ніж на чотири роки і не є чоловіком жертви, або якщо постраждала особа у віці від 15 до 17 років, а кривдник старший на не менше ніж 10 років та якщо мають місце погрози, нерозуміння ситуації жертвою або безпомічний стан жертви. Натомість, у штаті Нью-Джерсі виділяють чотири ступені тяжкості сексуального насилля, які несуть за собою різний рівень відповідальності: від 1.5 року тюремного

ув'язнення до пожиттєвого. Проаналізувати законодавство всіх штатів США важко та не є важливим для цієї роботи. Важливо зазначити, що спільним для всіх законів є захист неповнолітніх, хоча документи можуть різнитись у визначеннях та розумінні сексуального насилля.

Безпосередньо допомогу постраждалим від сексуального насилля переважно надають громадські організації, які отримують фінансування з казни штату, в якому працюють. Країна має розвинену мережу організацій - на сайті Національного центру ресурсів щодо сексуального насилля перелічено 516 організацій з різною цільовою аудиторією та методами роботи.

Загалом, постраждалі від сексуального насилля можуть розраховувати на послуги з адвокації, підтримки та супроводу під час необхідних медичних обстежень та юридичних процесів, інформування, перенаправлення в інші організації та інституції.

В Німеччині постраждалі від сексуального насилля можуть отримати юридичні послуги фінансовані державою, найчастіше це призначення державного адвоката у випадку, якщо постраждала не має змоги оплатити послуги. Також представники громадських організацій мають право супроводжувати постраждалу до поліції, медичних установ та адвокатів. На прикладі однієї з найбільших організацій Notruf можемо бачити, що спеціалісти можуть надавати наступні послуги: телефонне та особисте консультування, короткотривалу терапію, допомогу в пошуку психотерапевта, надання інформації про клініки зі спеціальними пропозиціями щодо травматерапії, надання юридичної інформації, супровід до установ, допомогу у підготовці до судових розглядів та підтримку в них, підтримку під час подання заяв про надання захисту та фінансової допомоги.

Отже, міжнародна спільнота бачить проблему сексуального насилля щодо жінок та активно працює для протидії цьому явищу - через розробку рекомендацій, резолюцій, фінансування проєктів і т.д. А уряди країн, в свою чергу, змінюють законодавство та впроваджують соціальні послуги відповідно до вищезгаданих міжнародних домовленостей.

2. Українське законодавство у сфері надання послуг постраждалим від гендерно зумовленого насильства

Україна як член міжнародної спільноти підписала та ратифікувала низку міжнародних документів спрямованих на протидію сексуальному насиллю. Наприклад, підписання Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок у 1980 році та її ратифікація у 1981 році зобов'язує Україну приймати закони для попередження всіх форм дискримінації за ознакою статі. Також, Україною був розроблений та затверджений Національний план дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” до 2025 року, однією з стратегічних цілей якого є *“Забезпечення захисту від насильства за ознакою статі, сексуального насильства (в умовах збройного конфлікту та в мирний час).”* Для виконання цієї цілі, до плану дій включені наступні оперативні цілі: формування системи міжвідомчого виявлення та реагування, яка забезпечує створення умов для отримання комплексного, своєчасного захисту та доступу до правосуддя; Забезпечення комплексної допомоги особам, які постраждали від насильства за ознакою статі та сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, з урахуванням специфічних потреб постраждалих в умовах збройного конфлікту та в мирний час; Забезпечення функціонування ефективних механізмів запобігання насильству за ознакою статі, сексуальним домаганням та сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом.

Питання сексуального насилля, пов'язаного з військовим конфліктом, є актуальним і оминути його неможливо в нинішній ситуації в Україні. Україна є підписантом Особливої конвенції ООН про захист жертв війни та цивільних осіб від наслідків війни, що була укладена у 1949 році. Ця конвенція встановлює правила поведінки військових та захисту цивільних осіб під час збройних конфліктів, в тому числі захист від сексуального насильства. Також, Україна підписала Римський статут Міжнародного Кримінального Суду ще у 2000 році, який визнає сексуальне насилля як злочин проти людства та військовий злочин, але досі його не ратифікувала через ймовірну загрозу для українських військових, неякісну комунікацію довкола цього

питання, страхи та конфлікти, які можуть з'являтися серед суспільства. Питання ратифікації цього важливого документу наразі відкладено на післявоєнний час.

Під час повномасштабної війни був ратифікований інший важливий документ у сфері протидії гендерно зумовленому насиллю - Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, також відома як Стамбульська Конвенція. Цей документ вимагає від держав-підписантів вносити зміни у власне законодавство, щоб привести його до відповідності з конвенцією. Катерина Шуневич, керівниця Аналітичного центру ЮРФЕМ, у своїй статті “Україна після ратифікації Стамбульської конвенції: які необхідні зміни необхідні надалі?” вказує на наступні важливі кроки для забезпечення відповідності законодавства та конвенції:

- заборона на використання процедури примирення у справах пов'язаних з насиллям,
- забезпечення права постраждалих на розірвання шлюбу,
- виключення справ, пов'язаних зі злочинами домашнього та сексуального насилля, з категорії справ приватного обвинувачення. Тобто, підходити до таких злочинів як до злочинів проти суспільства, для того, щоб можна було вести провадження навіть за відсутності заяви від постраждалої, від імені держави,
- вдосконалення порядку прийому та розгляду заяв та повідомлень про домашнє насильство щодо дітей та за участі дітей,
- неможливість звільнення від відповідальності у випадку вчинення домашнього насильства та сексуального насильства,
- передбачення відповідальності за переслідування особи, зокрема в інтернеті,
- передбачення відповідальності за сексуальні домагання та впровадження конкретного визначення, що закон розуміє під терміном “сексуальне домагання”.

Авторка також зазначає, що “положення Стамбульської конвенції мають бути орієнтиром для людей як при здійсненні своєї професійної діяльності, так і в

щоденному побутовому житті, адже основною метою цих суспільних процесів є "викорінення" насильства у всіх його проявах."

Стамбульська конвенція базується на чотирьох принципах: запобігання, захист, кримінальне переслідування, скоординована політика. Доступ до медичних та соціальних послуг є важливою складовою питання захисту постраждалих.

За Законом України "Про запобігання та протидію домашньому насильству", постраждалі особи мають право на "дієвий, ефективний, захист у всіх випадках домашнього насилля", "безоплатне отримання відповідно до законодавства соціальних послуг, медичної, соціальної та психологічної допомоги відповідно до її потреб"; "безоплатну правову допомогу у порядку, встановленому Законом України "Про безоплатну правову допомогу";

Указ президента України №398/2020 "Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства" постановляє:

- Кабінетові Міністрів України розробити та затвердити державну соціальну програму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року; удосконалити координацію та взаємодію суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та забезпечити встановлення відповідальності за переслідування "сталкінг", у тому числі із використанням засобів електронних комунікацій, як насильства за ознакою статі.

- Органам місцевого самоврядування створити відповідно до обґрунтованих потреб мережі служб підтримки постраждалих осіб та забезпечення їх належного функціонування; поширювати інформацію про заходи з запобігання насильству за ознакою статі, права та соціальні послуги для постраждалих.

Вищезгадана Державна соціальна програма запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року була затверджена у лютому 2021 року. Метою даного документу є удосконалення механізму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в умовах децентралізації з урахуванням міжнародних стандартів, підвищення

ефективної взаємодії центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадськості. Надання доступних та якісних соціальних послуг постраждалим є одним з визначених шляхів розв'язання проблеми домашнього насильства та насильства за ознакою статі. Окрім цього, також визначаються наступні шляхи подолання проблеми: удосконалення системи запобігання та протидії насильству, формування в суспільстві нетерпимого ставлення до насильства та посилення готовності протидіяти його проявам, запровадження системного реагування на насильство, забезпечення постраждалим особам незалежно від віку та стану здоров'я доступності до комплексних послуг, орієнтованих на їх потреби, та отримання таких послуг; належного розслідування фактів домашнього насильства, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їх поведінки на ненасильницьку; підвищення рівня поінформованості населення; надання кожній постраждалій особі інформації про її права та можливості реалізації таких прав зрозумілою для неї мовою або через перекладача чи залучену третю особу, яка володіє мовою, зрозумілою постраждалій особі; створення єдиного підходу для розвитку і розбудови притулків та відповідної інфраструктури для постраждалих осіб від домашнього насильства; забезпечення доступу до загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб для отримання соціальних послуг медичної, соціальної, психологічної допомоги, доступу до правосуддя та інших механізмів юридичного захисту; у разі потреби забезпечення тимчасового притулку для постраждалих осіб. Програма ставить собі за ціль поінформувати 75% населення України про причини та прояви насильства до 2025 року, організувати у 100% територіальних громад роботу фахівців із запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі та інші амбітні цілі.

Насильство за ознакою статі, в тому числі, сексуальне насильство, є одним з чинників, що можуть зумовити складні життєві обставини. Категорія осіб, які є постраждалими від сексуального насильства, можуть розраховувати на безкоштовне отримання всіх соціальних послуг, яких за законом “Про соціальні послуги” налічується дев'ятнадцять.

Постраждалим від сексуального насильства, в тому числі під час війни, рекомендується дотримуватись наступного алгоритму дій:

1. подбати про власну безпеку, залишити місце злочину
2. Якнайшвидше звернутись в заклад охорони здоров'я для проведення обстеження та судово-медичної експертизи. Постраждала має вимагати від лікарів та зберігати оригінали медичних довідок, висновки, направлення і тд.
3. Звернутись до поліції. Важливо впевнитись в тому, що звернення зареєстровано (наявне в ЄРДР) та відкрито кримінальне провадження.

Для отримання правової допомоги постраждала має звернутись до Центру надання соціальних послуг та написати заяву на отримання допомоги або до системи БПД, до громадських організацій, наприклад, ЮРФЕМ. В послугу правової допомоги входить консультація з правових питань, допомогу у написанні заяв та скарг та представництво у кримінальних провадженнях щодо вчинення злочину.

Для отримання психологічної допомоги необхідно звернутись до Центру надання соціальних послуг або на національну гарячу лінію з запобігання домашньому насильству та до громадських організацій, наприклад, ФОРПОСТ або Розірви коло.

Вивчаючи кримінально-процесуальний кодекс, який описує необхідний алгоритм дій від набуття статусу потерпілої до обвинувального акту та інші рекомендації, можна дійти висновку, що в Україні не існує єдиного відпрацьованого механізму співпраці всіх компетентних органів, що призводить до накладання додаткового тягаря на потерпілу, яка і так знаходиться в стресі. Так, при проведенні слідчих дій, поліція може направлення до суду клопотання про призначення судово-медичної експертизи, але всі бюрократичні процедури займають багато часу - цінного ресурсу в питанні допомоги постраждалим.

Для забезпечення швидкого та комплексного реагування на випадки ГЗН у громадах були створені спеціальні мобільні бригади швидкого реагування за підтримки Фонду ООН у галузі народонаселення. Бригада складається з соціального працівника та психолога та має на меті надання екстреної та планової допомоги

постраждалим, яких виявляє за допомогою планових виїздів, особистих звернень громадян та повідомлень партнерів. Завданнями мобільної бригади є:

- надання соціально-психологічної допомоги постраждалим за місцем їх проживання чи перебування, у кризових випадках мають застосовуватись інструменти екстреного втручання та допомога має надаватись впродовж однієї доби.
- інформування постраждалих щодо доступних послуг та їх надавачів, перенаправлення за потреби.
- роз'яснення постраждалим прав та можливостей щодо отримання допомоги.
- проведення інформаційно-просвітницької діяльності задля формування у громадах нетерпимого ставлення до насильства.

Фонд ООН у галузі народонаселення запустив 67 мобільних бригад у різних містах України як пілотну модель надання соціальних послуг впродовж 2015-2019 років.(10) У 2018 році було затверджено “Типове положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства або насильства за ознакою статі” за яким мобільні бригади мають формуватись на базі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді або інших служб підтримки постраждалих осіб. “Типове положення” передбачає надання мінімально необхідного обсягу послуг під час надання допомоги, а саме:

“- діагностику (оцінювання) психологічного стану постраждалої особи, оцінювання ризиків продовження чи повторного вчинення щодо неї насильства;

- кризове та екстрене втручання з метою негайного усунення або мінімізації наслідків насильства шляхом виклику екстреної медичної допомоги, уповноваженого підрозділу органу Національної поліції, направлення та/або транспортування до притулку для постраждалих осіб, центру медико-соціальної реабілітації постраждалих осіб тощо;
- надання психологічної допомоги, у тому числі дітям, відповідно до індивідуальних потреб;

- складення плану заходів щодо безпеки постраждалих осіб;
- консультування з питань, пов'язаних з протидією насильству, в тому числі із залученням у разі потреби фахівців інших органів, служб, закладів, установ, організацій;
- надання інформації про найближчі лікувальні заклади, в яких наявні медичні набори термінової постконтактної профілактики ВІЛ/СНІДу, інфекцій, що передаються статевим шляхом, і можливості отримати постконтактну профілактику протягом 72 годин з моменту небажаного та/або незахищеного сексуального контакту (в разі потреби);
- проведення заходів із соціальної та реабілітаційної підтримки постраждалих осіб;
- сприяння постраждалим особам в отриманні додаткових послуг (медичних, соціальних, психологічних, правових, забезпечення тимчасового притулку тощо), у тому числі шляхом направлення в разі потреби до відповідних загальних або спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб та/або інших суб'єктів;
- інформування кривдника щодо можливості за власним бажанням пройти програму для кривдників”

Взаємодія мобільних бригад із іншими суб'єктами надання допомоги передбачає залучення представників суб'єктів до виїздів, перенаправлення, взаємне інформування про випадки насильства і т.д.

Отже, Україна активно розробляє та впроваджує законодавство та відповідні програми для покращення надання послуг жінкам, які постраждали від ГЗН у відповідності до норм міжнародного права та зобов'язань, які взяла на себе. Метою є розробка такого законодавства, яке б ефективно захищало та закривало потреби жінок, що постраждали від гендерно зумовленого насильства.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Час і місце проведення дослідження

Дослідження було проведене онлайн за період січня-травня 2023 року за допомогою застосунку Zoom. Такий підхід виявився найбільш раціональним, зважаючи на високу зайнятість респондентів, так як не потребує логістичних витрат часу. Використання онлайн-технологій забезпечило можливість збору даних від спеціалістів з різних міст. До вибірки потрапили спеціалісти наступних організацій:

1. ГО “Дівчата”. Ця організація була заснована у 2016 році. Своєю місією організація визначає “спонукати дівчат свідомо будувати свою життєву стратегію з урахуванням особливостей жіночої фізіології та сучасних можливостей професійної реалізації.” До початку повномасштабного вторгнення громадська організація мала два напрямки роботи: “проведення просвітницьких уроків в школах з основ жіночої та чоловічої фізіології та гігієни, допомога дівчатам відбудувати впевненість в собі, кар’єрні амбіції, вміння та мотивацію заробляти власні кошти, щоб бути незалежними та сильними”. Ці напрями забезпечувались шляхом проведення різноманітних просвітницьких заходів. Після початку повномасштабного вторгнення, організація розширила свою діяльність до допомоги постраждалим: від гуманітарної допомоги жінкам та дітям до психологічної допомоги, в тому числі, постраждалим від сексуального насилля.
2. Броварський міський центр соціальних служб для сім’ї дітей та молоді. Державний заклад, який займається надання різноманітних соціальних

послуг населенню. На базі закладу працює мобільна бригада психологічної підтримки постраждалих від гендерно зумовленого насилля. Однією з їх задач є “Надання особам, які постраждали від домашнього насильства, та особам, які постраждали від насильства за ознакою статі, вичерпної інформації про їх права та можливість отримання допомоги тощо.”

3. БФ “Рокада”. Фонд був заснований у 2003 році з метою “надавати соціальну підтримку біженцям і шукачам притулку, мобілізувати спільноти біженців та сприяти їх інтеграції в українське суспільство.” Одними з завдань фонду є психологічна та юридична підтримка бенефіціарів. З початком повномасштабного вторгнення цільова аудиторія розширилась - додалися внутрішньо переміщені особи. Психологи фонду регулярно працюють з запитами щодо різних проявів гендерно зумовленого насильства.
4. ГО “Ла-Страда” - це “Громадська правозахисна організація, яка працює для забезпечення гендерної рівності, миробудування, запобігання гендерно зумовленому насильству, зокрема, домашньому насильству, протидії торгівлі людьми та забезпечення прав дітей, сприяючи впровадженню стандартів прав людини в усіх сферах життя суспільства та держави.” Напрямую з постраждалими організація працює через гарячу лінію психологічної підтримки, на якій також надають інформацію з юридичних аспектів.

2. Етапи проведення дослідження

Дослідження було проведене в декілька етапів:

1. Підготовчий.

Впродовж цього етапу було проведено огляд міжнародного досвіду надання допомоги постраждалим від гендерно зумовленого насильства, міжнародного законодавства у цій сфері та міжнародних зобов'язань, які

взяла на себе Україна у сфері протидії гендерно зумовленому насиллю. Також було вивчено законодавчу базу для захисту постраждалих від гендерно зумовленого насильства та надання їм необхідних соціальних послуг.

2. Основний.

Впродовж цього етапу була проведена серія напівструктурованих інтерв'ю зі спеціалістами сфери надання соціальних послуг постраждалим від гендерно зумовленого насилля.

3. Заключний.

Впродовж цього етапу було проведено детальний аналіз зібраного масиву даних та формулювання висновків.

3. Процедура проведення дослідження

Під час роботи над вступом було сформульовано об'єкт, предмет та мету дослідження. Також було поставлено завдання, які корелюють з метою роботи. Дослідження формулювалось як якісне, тому методом збору інформації було обрано напівструктуровані інтерв'ю, які були проведені за допомогою онлайн-технологій, зокрема, застосунку Zoom. Спочатку планувалось проведення більшої кількості інтерв'ю з представниками різних суб'єктів надання допомоги, а саме: соціальних працівників, поліцейських та медиків. Для цього було б необхідно залучити по 10 учасників з кожної сфери, але з огляду на брак часу, високу зайнятість спеціалістів, було прийнято рішення звузити як тему, так і вибірку, кількість респондентів. Насамперед було розроблено три гайди для інтерв'ю, відповідно окремо для соціальних працівників, поліцейських та медиків. Але з метою оптимізації ресурсів з елементів цих трьох гайдів був створений один - для соціальних працівників, але більш ширший, ніж планувалось.

Після розробки інструменту дослідження, а саме гайду напівструктурованого інтерв'ю, було сформовано критерії вибірки та відбору опитуваних.

Запрошення учасників до участі у дослідження відбувалось за допомогою електронних листів, телефонних дзвінків та додатків Messenger та Viber. Під час запрошення оголошувались дані дослідника, назва та мета дослідження, орієнтовна тривалість інтерв'ю та метод його проведення. До участі у дослідженні було запрошено 7 респондентів. Під час пошуку респондентів було зроблено близько 50 запитів за допомогою різних каналів зв'язку. Частина запрошених проігнорувала запит, частина - перенаправила на інших колег. Після встановлення контакту з респондентами та отримання їх згоди на участь, домовленості щодо часу проведення інтерв'ю відбувались за допомогою додатків Viber та Telegram. Усі інтерв'ю були проведені за допомогою застосунку Zoom.

Безпосередньо перед початком інтерв'ю учасникам оголошувалось вступне слово, у якому ще раз проговорювалась мета дослідження та його тема, дані дослідника, особливості викладу кінцевих результатів, а також про конфіденційність отриманої інформації. Після вступного слова, зазначалось про необхідність проведення запису відео-конференції, та було отримано вербальну згоду на проведення запису інтерв'ю. Усі інтерв'ю тривали до 45 хвилин. Розшифровка записів для полегшення інтерпретації даних відбувалась за допомогою технологій штучного інтелекту, який перетворює аудіо-матеріали на текст.

4. Методи та інструменти дослідження

Методом дослідження було обрано експертне інтерв'ю. Зважаючи на певну чутливість теми та акцент роботи саме на системі надання послуг - опитування працівників сфери видається найкращим варіантом збору даних. Для проведення інтерв'ю було розроблено гайд (див. додатки), який складається з

вступу, чотирьох блоків по три питання та заключення. Блоки передбачають розкриття загальних питань про респондента, його досвід роботи у сфері надання послуг для жінок, які постраждали від гендерно зумовленого насилля, оцінку реагування правоохоронних органів та медиків та рекомендації щодо покращення наявної системи. В середньому, інтерв'ю зайняв від 15 до 45 хвилин.

5. Характеристика вибірки

Вибірка формувалась за зручністю та методом снігової кулі. Джерелами для пошуку були особисті контакти та мережа Інтернет. Критеріями відбору до вибірки були: досвід роботи з постраждалими від ГЗН. З короткою характеристикою респондентів можна ознайомитись нижче (див. Таблицю 1)

Таблиця 1

№	Посада	Територіальне охоплення	Форма власності організації	Кількість років досвіду
1	Психотерапевт	Вся Україна	недержавна	6
2	Директор ЦССДМ	Броварська ТГ	державна	15
3	Координатор мобільної бригади	Броварська ТГ	державна	1.5
4	Соціальний працівник	Броварська ТГ	державна	16

5	Координатор гарячої лінії	Вся Україна	недержавна	10
6	Психолог	Чернівці та область	недержавна	1
7	Психолог	Луцьк та область	недержавна	1

6. Етичні засади та труднощі дослідження

Найбільше труднощів виникало на етапі пошуку респондентів. У випадку якщо листи не залишались без відповіді, то фахівці перенаправляли з пропозицією взяти участь у дослідженні до своїх колег. Високе навантаження фахівців, брак часу чи небажання приймати участь у студентському дослідженні - призвело до того, що у дослідженні взяли участь лише 7 респондентів, за наявності великої кількості організацій та фахівців цієї сфери в Україні. Також труднощі виникали при вивченні досвіду різних країн, адже інформація доволі розрізнена і складно зрозуміти специфіку кожної окремої країни, не перебуваючи в її контексті.

Дослідження проводилось на загальноприйнятих засадах наукової етики: результати мають бути у відкритому доступі, під час проведення дослідження особисте ставлення дослідника до респондента не має впливати на метод проведення дослідження та кінцеві результати, проведення даного дослідження не несе будь-якої корисливої мети для усіх його учасників, ідеї як дослідника так і респондентів мають піддаватись організованому науковому скептицизму. Створення комфортних умов для респондента, взаємоповага та взаємозацікавленість у проведенні дослідження - є ключовими морально-етичними засадами.

7. Концептуалізація та операціоналізація понять

Поняття “Соціальні послуги” може пояснюватись по-різному. Наприклад, ЮНІСЕФ визначає соціальні послуги як “заходи з допомоги особам, сім’ям, які опинились у складних життєвих обставинах та не можуть самостійно подолати труднощі”. Також, в контексті реформи децентралізації, можна знайти наступне визначення: “соціальні послуги – це дії, які спрямовані на подолання таких складних життєвих обставин (соціальна підтримка), мінімізацію їх наслідків (соціальне обслуговування) та на профілактику (соціальна профілактика).” Тобто, поняття соціальних послуг розуміється в трьох площинах - соціальна підтримка, соціальне обслуговування та соціальна профілактика. За Законом України “Про соціальні послуги” даний термін розуміється як “дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають”. Можемо бачити, що всі визначення концепту поняття “соціальні послуги” мають на увазі допомогу особам та сім’ям у складних життєвих обставинах за допомогою заходів з профілактики, підтримки та обслуговування. В межах даного дослідження було вирішено послуговуватись визначенням з Закону. Соціальні послуги можуть бути простими (інформування, консультування, посередництво і т.д.), тобто такими, які не потребують комплексного підходу; комплексними (соціальний супровід, кризове втручання, соціальна інтеграція та реінтеграція, тощо), тобто такі, які потребують злагодженої роботи спеціалістів; комплексними спеціалізованими, тобто такими, які надаються окремим категоріям осіб у складних життєвих обставинах, наприклад, ВІЛ-інфікованим особам, особам, які постраждали від торгівлі людьми і т.д.; допоміжними, тобто такими, які надаються у вигляді натуральної допомоги та технічних послуг (наприклад, переклад жестовою мовою).

Поняття гендерно зумовленого насилля також є доволі комплексним. Дане поняття можна знайти в різних джерелах під різними назвами, наприклад, гендерно-

обумовлене насильство, насильство за ознакою статі, або просто “насильство щодо жінок”. Відповідно до вищезгаданої Декларації про викорінення насильства щодо жінок, термін “насильство щодо жінок” означає *“акт насильства, що вчиняється за гендерною ознакою, результатом якого є або може бути фізична, сексуальна, психологічна або економічна шкода чи страждання, а також погрози вчинення таких актів, примусове або свавільне позбавлення волі, незалежно від того, чи відбувається це в публічному або приватному житті”*. Всі ці терміни вживаються взаємозамінно в науковому товаристві, адже використовуються на позначення одного й того ж самого явища. Загалом, явище гендерно-зумовленого насильства можна пояснити як будь-які шкідливі дії, які вчиняються проти волі людини та які ґрунтуються на соціально приписаних відмінностях між чоловіками та жінками. Гендерно зумовлене насильство може проявлятися у формах домашнього насильства, сексуального насильства та зґвалтування, примусового аборту, примусової стерилізації, генітальної мутіляції, примусових шлюбів, сексуальних домагань, сталкінгу і т.д.

Інший важливий термін необхідний для кращого розуміння даного дослідження це міжвідомча взаємодія. Дослідниця Т. Протасова визначає міжвідомчу взаємодію як «процес узгодження діяльності різних організацій у вирішенні проблем клієнтів». Кияниця та Петрочко визначають даний термін як «взаємодію державних організацій, що представляють різні відомства (галузі державного управління й установи, які їх обслуговують)» Міжвідомча взаємодія у сфері протидії гендерно зумовленому насиллю в Україні регулюється Порядком взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі. Порядок визначає наступні завдання у сфері протидії насильству:

- дієва допомога і захист постраждалих осіб, забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної насильством, з урахуванням віку, стану здоров'я, статі, релігійних переконань, етнічного походження, спеціальних потреб таких осіб. Допомога постраждалим особам надається за місцем звернення і не повинна залежати від факту звернення таких осіб до правоохоронних органів чи суду, від їх участі у кримінальному, адміністративному або цивільному провадженні;

- ефективно виявлення та узгоджене реагування на факти вчинення насильства з урахуванням результатів оцінки ризиків, що загрожують постраждалій особі, своєчасне взаємне інформування суб'єктів та направлення постраждалої особи до служб підтримки постраждалих осіб.
- Взаємне інформування про факти насильства, не пізніше однієї доби за допомогою телефонного зв'язку, електронної пошти з подальшим письмовим підтвердженням, а після запровадження Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі - шляхом внесення інформації до нього;
- належне розслідування фактів насильства, своєчасне та ефективно вжиття щодо кривдника спеціальних заходів у сфері протидії насильству та контроль за їх виконанням, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їх поведінки.

У разі звернення постраждалої від гендерно зумовленого насилля особи, уповноважена особа має зареєструвати звернення, проінформувати органи Національної поліції про наявність нового звернення не пізніше однієї доби, у разі потреби викликає екстрену медичну допомогу або надає постраждалій особі направлення до закладу охорони здоров'я, інформує відповідний центр надання соціальних послуг або мобільну бригаду надання соціально-психологічної допомоги або надає постраждалій відповідне направлення, інформує службу у справах дітей або органи опіки та піклування у випадках, коли постраждалою є неповнолітня або недієздатна особа, разом з представниками центру надання соціальних послуг проводить оцінку потреб та інформує про права та можливості отримання допомоги, за результатом оцінки потреб постраждалій видаються направлення у відповідні органи, інформує про потреби постраждалої особи та вносить інформацію про видані направлення до журналу реєстрації заяв про вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі, організовує для постраждалої проходження програми для постраждалих осіб, координує виконання суб'єктами заходів, передбачених програмою для постраждалої особи і т.д. Такою уповноваженою особою може бути працівник відповідного структурного підрозділу органу виконавчої влади ОТГ.

РОЗДІЛ 3

ПОГЛЯДИ СПЕЦІАЛІСТІВ СФЕРИ НА АКТУАЛЬНИЙ СТАН СИСТЕМИ НАДАННЯ ДОПОМОГИ ЖІНКАМ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЛЯ.

Аналізуючи результати дослідження було прийнято рішення більше акцентувати увагу на кейсах, адже майже всі респонденти називали однакові потреби постраждалих, проблеми системи та пропонували схожі рішення для озвучених проблем. Це говорить про те, що, загалом, серед спеціалістів сфери допомоги жінкам, що постраждали від гендерно зумовленого насилля, однакове бачення проблем та вектор щодо їх вирішення.

Респондентка №1, яка працює з постраждалими від ГЗН останні 6 років, розповіла про шість кейсів роботи з постраждалими за останні півроку. Цікаво, що вона зауважила, що лише одна клієнтка звернулась цілеспрямовано після випадку згвалтування. У випадку інших п'яти клієнток наявність досвіду насилля (домашнє насилля, сексуальне насилля в сім'ї) виявлялась під час сесій, хоч і приходили вони з іншими запитами. Найбільшими потребами постраждалих респондентка визначає розголос і визнання, при цьому звертаючи увагу на наявний парадокс постраждалих – вони хочуть справедливості, але бояться звертатись за допомогою та не готові говорити про свій досвід, хочуть його просто забути. Одна з її клієнток після того, як вона виїхала з окупованої території, на якій піддавалась згвалтуванням, відмовилась звернутись до правоохоронних органів через недовіру, страх ретравматизації та стигматизації з боку працівників поліції та суспільства. Розповідаючи про негативний досвід отримання медичної допомоги клієнтами, а саме, здачу аналізів на ВІЛ та інші захворювання, що можуть передаватись статевим шляхом, респондентка наголосила на негативному ярликуванні постраждалої, адже не передбачено окремих прийомів для постраждалих і людина має стояти чергу разом «з наркоманами» в жахливих умовах. У працівників як закладів охорони здоров'я так і правоохоронних органів відсутня емпатія щодо постраждалих, вони не знають як правильно реагувати. Щоб покращити якість надання послуг необхідно змінити ставлення суспільства до

насильства завдяки просвітницькій роботі «щоб жертва насильства не стикалась з повторним психологічним насильством при спробі отримати допомогу». Україні, як державі, на її думку не вистачає системного підходу до законодавства та створення більш «цивільних» умов надання послуг, індивідуальний підхід, а Україні як суспільству потрібно перестати нормалізувати насилля. На думку респондентки, останніми роками в Україні є зрушення щодо питання надання соціальних послуг постраждалим від ГЗН, але в масштабах цілої країни вони мінімальні.

Протягом 2022 року мобільна бригада соціально-психологічної допомоги у м. Бровари (респонденти №2, 3, 4) мала 4 кейси з приводу гендерно-зумовленого насильства. Найактуальнішими послугами для постраждалих були: психологічна допомога, юридичні консультації, інформування щодо прав та можливостей отримання допомоги. На думку керівника мобільної бригади їх Центр соціальних служб цілком може забезпечити потреби постраждалих в соціальних послугах, адже має широкий перелік меморандумів про співпрацю з різноманітними благодійними фондами та громадськими організаціями. Команді вдається ефективно розподіляти навантаження та надавати відповідні послуги. До роботи мобільної бригади залучені представники ювенальної превенції, які пройшли відповідне навчання з роботи з постраждалими від насилля. Якщо є повідомлення про вчинення фізичного насилля, то на виїзд мобільної бригади залучається медпрацівник, який може оглянути постраждалу особу на місці та за потреби направити на дообстеження в лікарню. Про перешкоди в отриманні медичної допомоги та відкриття провадження працівникам центру невідомо, адже вони заявляють про чітку та регламентовану співпрацю усіх суб'єктів надання допомоги постраждалим від насилля. Організована співпраця щодо протидії насиллю на всіх рівнях допомагає екстрено реагувати та надавати актуальні та якісні послуги постраждалим.

Респондент №5, Координаторка гарячої лінії для постраждалих, розповіла про діяльність організації. На гарячій лінії надають анонімні, конфіденційні консультації для постраждалих у цілодобовому форматі. До роботи залучені соціальні працівники, юристи та психологи. З 2014 року до звичайних для гарячої лінії тематик, а саме:

домашнє насилля, торгівля людьми, гендерна дискримінація і т.д. додалась ще тематика сексуального насилля в умовах війни. За 2022 рік на гарячу лінію надійшло 38 472 дзвінки. Також респондентка зазначає, що статистика могла бути набагато більшою, але за умови окупації великої частини території України – здійснення дзвінків було неможливим. 89% звернень стосувалось домашнього насилля, майже 2% звернень (близько 400 кейсів) стосувались сексуального насилля. Інші 9% звернень стосувались фізичного та економічного насилля. Також через гарячу лінію є можливість задокументувати злочини пов'язані з сексуальним насиллям під час війни, з 2022 року за допомогою гарячої лінії було зареєстровано 41 випадок та передано до Генеральної прокуратури України. Найактуальніша потреба постраждалих це психологічна підтримка, виведення стану постраждалої в норму, а також первинне інформування щодо прав та можливостей. За потреби більш комплексного підходу, консультанти гарячої лінії можуть перенаправити постраждалу особу до партнерських організацій, відповідно до запиту. Але, як зазначає респондентка, найчастіше постраждалі хочуть лише стабілізувати свій стан за допомогою отримання психологічної допомоги та не хочуть далі звертатись до відповідних органів через страх ретравматизації та необхідності «проживати це заново». Постраждалі комунікували про свій досвід отримання допомоги в суб'єктах правоохоронних органів і найперше з чим стикається постраждала – знецінення з боку працівників поліції, недостатність обізнаності щодо питань роботи з постраждалими. Респондентка наводить приклад, що часто працівники правоохоронних органів не знають про те, що згвалтування може відбуватись у шлюбі. Основною проблемою респондентка визначає відсутність якісної взаємодії між всіма структурами. Не дивлячись на постійне проведення навчання для працівників поліції та закладів охорони здоров'я, висока плинність кадрів у цих структурах зводить результати докладених до навчання зусиль до нуля. Саме тому респондентка акцентує увагу на необхідності інформування та роботи з протидії насильству ще зі школи. Ризиком для якісного надання соціальних послуг є також скорочення штату соціальних служб, найчастіше, як зазначає респондентка в громадах є один спеціаліст який працює за усіма напрямками. Одна людина не може володіти всією потрібною інформацією та

якісно включатись в процеси надання соціальних послуг. Також викликом є недотримання строків та норм визначених законодавством, наприклад, респондентка навела кейс щодо згвалтування малолітньої дитина, провадження у цій справі тривало 6 років. За цей час постійні допити дитини призвели до ретравматизації дитина і кінцевого висновку її мами: «якби я знала, що все буде саме так, то я б ніколи не звернулась за допомогою». Окремо під час інтерв'ю акцентувалась увага на табуйованості теми та віктімблеймінгу, спалювання принципу конфіденційності. Як приклад, респондентка навела одну з останніх резонансних історій згвалтування дівчини, коли абсолютні всі знають її місце проживання, школу в якій вона вчиться і все населення її містечка знає, що її згвалтували. На думку респондентки, інформування населення допомогло б покращити ситуацію з несприйняттям насилля в суспільстві. Також респондентка зазначає з власного досвіду, що в ОТГ відповідальний за реєстрацію випадків насилля за ознакою статі працівник є тільки на папері, а свої функції вони не виконують здебільшого через відсутність навчання для них щодо питань роботи з постраждалими. Наразі одним з успішних напрямків для громадських організацій є саме організація проекту щодо розбудови спроможності персоналу органів місцевого самоврядування ефективно та чутливо надавати необхідні послуги. Тут респондентка знову зазначає про негативний вплив плінності кадрів, бо «за два роки повинні бути вибори і придуть нові, ненавчені, непоінформовані люди». Однією з важливих перешкод у отриманні допомоги та послуг для постраждалих респондентка називає стан афекту постраждалої після скоєння проти неї насилля, внаслідок якої жінка може прийняти душ та викинути одяг, що може бути використаний як докази. Без доказів дуже малоймовірно відкрити справу в поліції, а без статусу постраждалої неможливо отримати необхідні державні соціальні послуги. Максимум, що може зробити постраждала в такому випадку - звернутись по психологічну допомогу до громадських організацій. Однією з проблем надання послуг респондентка назвала недоліки соціальної політики - діяти починають коли вже щось сталося, а не на превенцію. Для покращення ситуації необхідно впроваджувати статеve виховання у школах, загальне інформування через різні

канали зв'язку про права та можливості отримання допомоги. “Дуже багато людей не розуміють, що психологічна підтримка – це ресурс, яким потрібно користуватись.”

Респондентка №6 звернула увагу на проблему того, що клієнти не розуміють, що з ними відбувається гендерно зумовлене насилля, адже не мають широкого розуміння проблеми. Основними потребами респондентка визначає потреби у психологічній підтримці, юридичній підтримці, соціальні послуги, зокрема послуга переміщення особи, забезпечення базових потреб. “Дуже часто насильники, які являються кривдниками для постраждалих, вони такі, ну, скажімо, професіонали в своїй справі.” - це, на думку респондентки, є основною перешкодою для отримання належної медичної допомоги. Також респондентка наголошує на важливості професіоналізму персоналу, відданості справі та ціннісних орієнтаціях. Тобто щоб робота виконувалась не заради звітів та “галочок”, а для допомоги постраждалим. Часта зміна вектору політики, відсутність злагодженості у всіх структурах негативно впливає на рівень протидії насильству. “Вони зневірені, вони розуміють, що система не працює. Якщо вони відчують себе незахищеними, люди не будуть звертатися по допомогу. І відновити довіру до системи буде дуже складно. Тому треба починати з себе. Професіоналу треба починати з себе, системі треба починати з себе.” Також окремо вона виділяє важливість інформування населення. “Ви знаєте, я би хотіла, ну це така моя дитяча мрія, умовно кажучи, я би хотіла все ж таки, щоб був якийсь один єдиний, загальний, стабільний, стійкий і хороший, розроблений алгоритм. І для людей, і для держави, і для фахівців, які з цим працюють. І щоб він базувався, власне, на якихось дуже реальних цінностях і принципах. Тобто, коли ми стикаємося із законодавством, із якоюсь документацією на цю тему, там все прекрасно розписано, але дуже часто воно відірвано від реальності. А мені би хотілося, щоб все ж таки був створений якийсь уніфікований документ, робочий документ, по якому би могли працювати, ну прям всі-всі. Прямо кожна собака сусіднього двора. Так, щоб це було адекватно, зрозуміло, і щоб вписати ці алгоритми прямо в життя наших людей. Я розумію, що ми не можемо викоринити страх перед системою і недовіру до систем, але дуже би хотілося, щоб, наприклад, у людей було більше можливості захищати

свої права і вірити в те, що в них є майбутнє, і не боятися цього. Такий документ є, їх багато, але вони дійсні тільки на папері і все ламається об людський фактор громадянина поліцейського, який не хоче просто приймати заяву і не вважає це чимось серйозним.”

Респондентка №3 розповіла, що в своїй практиці стикається з кейсами гендерно зумовленого насильства приблизно раз на тиждень. Найчастіше постраждалим не вистачає підтримки з боку рідних, допомозі у пошуку роботи і т.д.. “Жінки приймають часто позицію, що “я повернуся туди, де мене б'ють раз в півроку, але моя дитина буде мати при цьому й окрему кімнату, можливість навчатися, комп'ютер, оплачені гуртки і т.д.” Також, респондентка зазначає, що часто того часу, впродовж якого можна жити в шелтері безкоштовно, не вистачає, щоб знайти роботу та стати на ноги, через це жінки часто повертаються в коло аб'юзивних стосунків. На думку респондентки, на даний час система не може ефективно надати допомогу жінкам, які постраждали від ГЗН через недостатність координації між суб'єктами надання послуг, інформування про них, а також через певну бюрократизацію - послуги стають тяжкодоступними та не є системними. Щодо отримання допомоги від правоохоронних органів, то респондентка розповіла про два кейси. Перший - клієнтка категорично відмовилась звертатись, бо не вірить, що це допоможе, а боїться, що лише більше нашкодить за умови, що кривдник займає певну вагому роль в місті. Другий - клієнтка пішла за допомогою до правоохоронних органів, але на певному етапі відмовилась рухатись далі, адже принизливі допити, ставлення як до жертви, звинувачення у “віктимній поведінці” - призвели до ретравматизації та небажання добитися справедливості. Для покращення надання соціальних послуг постраждалим від гендерно зумовленого насилля, на думку респондентки, не вистачає інформування саме про успішні кейси, коли кривдника було реально покарано та загальної культури, проведення інформаційної роботи ще зі школи. На державному рівні для покращення послуг не вистачає системності і координації, особливо щодо питання розбудови спроможності персоналу різних служб надавати послуги. “В місті Луцьк на один квадратний метр пропонується 10 тренінгів і освітніх заходів , а за 2-3

кілометри від міста їх жодного не пропонується, а за 20-30 кілометрів взагалі про це не чули, це не сприймають.”

Аналізуючи інформацію, надану респондентами, можна виокремити наступні результати даного дослідження:

Результат 1: Найбільше постраждали жінки від гендерно зумовленого насильства потребують психологічної підтримки, юридичної підтримки, допомоги у працевлаштуванні.

Результат 2: Відсутність злагодженого державного механізму взаємодії різних суб'єктів допомоги негативно впливає на якість надання соціальних послуг постраждалим. Ті механізми, які затверджені законодавчо, часто не працюють через некомпетентність людей на місцях, які мають за даними механізмами працювати.

Результати 3: Абсолютно всі респонденти зазначили необхідність інформування про насильство, причини, наслідки та можливості отримання допомоги з раннього віку, включення цієї інформації в шкільну програму в якості окремих предметів по типу секс-просвіти або як окремі елементи наявних предметів, наприклад біології чи основ здоров'я.

Результат 4: Розбудова спроможності персоналу різних суб'єктів надання допомоги надавати якісні послуги постраждалим є важливим аспектом для ефективної допомоги постраждалим. Держава, у співпраці з громадськими організаціями, проводить необхідні навчання, але плинність кадрів на місцях перекреслює всі зусилля, адже на звільнені місця приходять люди, яких треба заново вчити.

ВИСНОВКИ

Отже, описавши актуальну міжнародну законодавчу базу, яка забезпечує надання соціальних послуг для жінок, які постраждали від гендерно зумовленого насилля та дослідивши міжнародну практику надання послуг, дійшли до висновку, що міжнародна спільнота напрацювала великий обсяг нормативних документів для попередження гендерно зумовленого насилля та допомоги постраждалим від нього. Найактуальніший документ в сфері допомоги жінкам, що постраждали від гендерно зумовленого насилля - Конвенція Ради Європи про запобігання насильству проти жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, або Стамбульська конвенція є основою для багатьох світових законодавств в сфері протидії ГЗН. В рамках роботи були досліджені досвіди Норвегії, США та Німеччини. Україна, як активний член міжнародної спільноти, також ратифікувала Стамбульську Конвенцію та напрацьовує матеріали для внесень змін до законодавства, механізмів та процедур захисту постраждалих від гендерно зумовленого насильства жінок. Україна, в свою чергу, працює над тим, щоб привести своє законодавство у сфері гендерно зумовленого насилля до міжнародно визнаних стандартів. Створюються мобільні бригади екстреного реагування, розповсюджується соціальна реклама, громадські організації приймають активну участь у допомозі постраждалим.

Після проведення сімох інтерв'ю з фахівцями сфери надання соціальних послуг та аналізу результатів, можемо визначити можливі вектори розвитку для покращення якості надання допомоги жінкам так і зміну ставлення до явища гендерно зумовленого насильства загалом:

1. Впровадження сексуальної просвіти та імплементація інформації щодо гендерно зумовленого насилля в шкільну програму. Це необхідно для того, щоб майбутні покоління знали, що таке насилля, не боялись говорити про свій досвід та отримувати належну допомогу та підтримку.
2. Інформування населення загалом через різні канали комунікації з максимальним покриттям за територією. Важливими темами

інформування є: роз'яснення, що таке насилля; права постраждалої та можливості отримання допомоги; успішні кейси покарання кривдників мають бути публічними.

3. Розробка ефективної взаємодії між усіма суб'єктами надання допомоги постраждалим від ГЗН жінкам, для того щоб всі необхідні послуги та допомога були доступними та ефективними, а не розфокусованими та несистемними.
4. Підвищення спроможності надавачів послуг до роботи з постраждалими: професійне навчання, збільшення штатів центрів соціальних служб і т.д.

Кожен з вищенаведених пунктів є темою для окремих наукових праць та досліджень та потребує ефективної та злагодженої роботи Міністерства соціальної політики, Міністерства внутрішніх справ, громадських організації та суспільства. Зміна системи є складним завданням, але при наявній мотивації всіх вище перерахованих суб'єктів, їх професійності та належного бюджетування, українське суспільство може отримати дієву систему захисту та надання допомоги для жінок, що постраждали від гендерно зумовленого насилля.

Додаток 1.

ГАЙД ДЛЯ ЕКСПЕРТНОГО ІНТЕРВ'Ю

Вітаю!

Мене звати Анна Лук'яненко, я студентка четвертого курсу навчання за спеціальністю “Соціальна робота”. В рамках написання дипломної роботи на тему “Соціальні та медичні послуги для жінок, що постраждали від сексуального насилля”, я проводжу серію інтерв'ю з експертами сфери надання послуг жінкам, які постраждали від сексуального насилля. Дякую вам за те, що зголосились прийняти участь в даному дослідженні. Інтерв'ю займе орієнтовно 30-45 хвилин нашого часу. Вам гарантується конфіденційність, ваше ім'я та місце роботи не будуть зазначатись в результатах дослідження. Доступ до кінцевих даних матимуть я та моя наукова керівниця, Ростовська Тетяна Вячеславівна. В дипломній роботі дані подаватимуться в загальному вигляді. Перейдемо до першого блоку питань.

Блок 1 Загальні відомості

1. Вік, стать респондента.
2. Місто роботи.
3. Кількість років досвіду роботи у сфері протидії сексуальному насиллю.

Блок 2 Досвід роботи

1. Як часто ви стикаєтесь з кейсами сексуального насильства проти жінок?
2. Які найчастіше згадувані потреби постраждалих ви можете виокремити?
3. Чи може система надання соціальних та медичних послуг забезпечити ці потреби?

Блок 3 Відповідь системи

1. Розкажіть про свій досвід взаємодії з представниками правоохоронних органів у випадках сексуального насильства.
2. Розкажіть про свій досвід взаємодії з медиками у випадках сексуального насилля.

3. Які найчастіше виникають проблеми у постраждалих під час звернення до медичних установ та правоохоронних органів?

Блок 4 Рекомендації

1. Що, на вашу думку можна було б змінити в системі, щоб надавати послуги якісніше?
2. Чого не вистачає Україні для покращення надання послуг постраждалим від сексуального насилля жінкам ?

Ще раз дякую вам за участь! Якщо ви матимете будь-які питання з приводу дослідження, можете написати мені на пошту anna.lukianenko@ukma.edu.ua. Орієнтовно, робота буде готова в кінці червня - на початку липня. Якщо вам буде цікаво ознайомитись з напрацюваннями, я з радістю поділюсь з вами кінцевим результатом. Гарного дня.

Список використаних джерел

1. "Закон про Запобігання і протидію насильству у сім'ї є великим кроком вперед" [The Law on Prevention and Combating Domestic Violence is a Big Step Forward]. (2022, August 10). *Ukrayinska Pravda*. Retrieved from <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/08/10/249886/>
2. / *National sexual violence resource center (NSVRC)*. (б. д.). National Sexual Violence Resource Center. <https://www.nsvrc.org/organizations>
3. Ades, V., Wu, S. X., Rabinowitz, E., Bach, S. C., Goddard, B., Ayala, S. P., & Greene, J. (2019). An integrated, trauma-informed care model for female survivors of sexual violence: The engage, motivate, protect, organize, self-worth, educate, respect (EMPOWER) clinic. *Obstetrics & Gynecology*, 133(4), 803-809.
4. Council of Europe. (n.d.). Istanbul Convention Brochure: 4P's - Policy, Prevention, Protection, Prosecution. Ukraine. Retrieved from <https://rm.coe.int/istanbul-convention-brochure-4ps-ukr/16809f8eba>
5. de Laat, L., & Hampel, J. (б. д.). The nordic paradox: Violence against women in "gender-equal" societies. *The Perspective*. <https://www.theperspective.se/2022/04/26/article/the-nordic-paradox-violence-against-women-in-gender-equal-societies/>
6. Declaration of Mexico on the Equality of Women and Their Contribution to Development and Peace (1975).
7. *Er du utsatt for vold?* (б. д.). Politiet. <https://www.politiet.no/rad/vold-i-nare-relasjoner/er-du-utsatt-for-vold/#Beskyttelse-av-bolig,-kjoretoy-og-garasje>
8. *Find help*. (б. д.). National Sexual Violence Resource Center. <https://www.nsvrc.org/find-help>
9. Frauen-Notruf Göttingen - Frauen-Notruf e.V. https://www.frauen-notruf-goettingen.de/wp-content/uploads/2022/05/Frauen-Notruf_Text_ukrainisch.pdf
10. Inter-Agency Standing Committee. (2015). Guidelines for Integrating Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Action: Reducing risk, promoting resilience and aiding recovery. Retrieved from https://gbvguidelines.org/wp/wp-content/uploads/2015/09/2015-IASC-Gender-based-Violence-Guidelines_lo-res.pdf
11. Jurfem. (n.d.). Попередження сексуального насильства під час війни та покарання за нього: Рекомендації для України. Retrieved from <https://jurfem.com.ua/poperedzennya-seksualnogo-nasyilstva-pid-chas-viyny-ta-pokarannya-za-nyogo-rekomendacii-dlya-ukrainy/>
12. Lomani, J. (2022). New ways of supporting child abuse and sexual violence survivors: A social justice call for an innovative commissioning pathway.

13. McGlynn, C., Downes, J., & Westmarland, N. (2017). Seeking justice for survivors of sexual violence: Recognition, voice and consequences. In *Restorative responses to sexual violence* (pp. 179-191). Routledge.
14. Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine. (n.d.). Децентралізація та розвиток громад: новини. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/news/12073>
15. Ministry of Social Policy of Ukraine. (n.d.). Протидія насильству за ознакою статі. Види насильства. Retrieved from <https://1547.ukc.gov.ua/dovidkova-informatsiya/protydiya-nasylstva-za-oznakoyu-stati/vydy-nasylstva/>
16. *Norway (ranked 3rd) :: Legatum prosperity index 2023*. (б. д.). Legatum Prosperity Index 2023. <https://www.prosperity.com/globe/norway>
17. Organization for Security and Co-operation in Europe. (n.d.). Addressing Domestic Violence against Women: A Manual for Judges and Prosecutors. Retrieved from <https://www.osce.org/files/f/documents/c/7/532505.pdf>
18. President of Ukraine. (2020). Decree of the President of Ukraine on Additional Measures to Strengthen the Protection of Human Rights and Freedoms in the Territory Temporarily Occupied by the Russian Federation. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/3982020-35069>
19. Radio Free Europe/Radio Liberty. (n.d.). Maluska Ukraina: Rymskyi statut proty nasylstva v sim'yi [Little Ukraine: The Rome Statute against Family Violence]. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/news-maluska-ukraina-rymskyi-statut/31880061.html>
20. *Sex crimes: Definitions and penalties colorado*. (2020, березень). Rape, Abuse and Incest National Network. <https://apps.rainn.org/policy/policy-crime-definitions.cfm?state=Colorado&group=3&ga=2.13395633.700534182.1679755848-1396501891.1671532421>
21. *Sex crimes: Definitions and penalties new jersey*. (2020, березень). Rape, Abuse and Incest National Network. <https://apps.rainn.org/policy/policy-crime-definitions.cfm?state=New%20Jersey&group=3&ga=2.105595525.700534182.1679755848-1396501891.1671532421>
22. *STRASAK-rapporten* (Anmeldt kriminalitet og politiets straffesaksbehandling). (2022). <https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/strasak/2021/anmeldt-kriminalitet-strasak-2021.pdf>
23. UNICEF Ukraine. (n.d.). Social Services. Retrieved from <https://www.unicef.org/ukraine/%D1%96stories/social-services>

24. United Nations Population Fund. (n.d.). Mobile Help Centers for Survivors of Gender-Based Violence. Ukraine. Retrieved from https://ukraine.unfpa.org/uk/GBV_mobilehelp
25. United Nations Ukraine. (2020). Child Rights and Sexual Violence Strategy 2020-2024. Retrieved from https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-09/crsv%20strategy%20ua_0.pdf
26. Verkhovna Rada of Ukraine. (2018). Law of Ukraine on Amending Certain Legislative Acts of Ukraine on Ensuring Equality. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2018-%D0%BF#Text>
27. Verkhovna Rada of Ukraine. (2018). Law of Ukraine on Amending Certain Legislative Acts of Ukraine on Counteracting Discrimination. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text>
28. Verkhovna Rada of Ukraine. (2018). Law of Ukraine on Amending Certain Legislative Acts of Ukraine on Counteracting Discrimination. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text>
29. Verkhovna Rada of Ukraine. (2019). Law of Ukraine on Prevention and Counteraction to Domestic Violence. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
30. Verkhovna Rada of Ukraine. (2019). Law of Ukraine on Prevention and Counteraction to Domestic Violence. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
31. Verkhovna Rada of Ukraine. (2019). Law of Ukraine on Social and Legal Protection of Military Servicemen and Their Family Members. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
32. Verkhovna Rada of Ukraine. (2020). Law of Ukraine on Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Improvement of Legal Protection against Domestic Violence. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#top>
33. Verkhovna Rada of Ukraine. (2020). Law of Ukraine on Prevention and Combating Domestic Violence. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text
34. Verkhovna Rada of Ukraine. (2020). Law of Ukraine on Prevention and Combating Human Trafficking. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
35. Verkhovna Rada of Ukraine. (2020). Law of Ukraine on Prevention and Combating Violence in the Family. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
36. Аналітична довідка ООН: Гендерно зумовлене насильство. (б. д.). Україна. <https://ukraine.un.org/uk/157230-аналітична-довідка-оон-гендерно-зумовлене-насильство>
37. Безпалова, О. І., & Грідіна, Н. Ю. (2021). Перспективні напрями впровадження зарубіжного досвіду протидії гендерно обумовленому насильству в Україні. Актуальні

- проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених: тези доп. учасників наук.-практ. конф. з нагоди святкування Дня науки (м. Харків, 14 трав. 2021 р.).–Харків: ХНУВС, 2021.–С. 15-19.
38. БФ Рокада <https://rokada.org.ua/>
  39. ГО Дівчата <https://www.divchata.org/uk/>
  40. ГО Ла Страда <https://la-strada.org.ua/>
  41. Декларация об искоренении насилия в отношении женщин (1993).
  42. Дослідження насильства над жінками в Україні, проведене під керівництвом ОБСЄ «Добробут і безпека жінок» (2019)
  43. Загальна декларація прав людини (рос/укр), Декларация Организация Объединенных Наций (1948). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
  44. Конвенция Организации Объединенных Наций про ликвидацию всех форм дискриминации щодо жінок (укр/рос), Конвенция Организация Объединенных Наций (1999). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text
  45. Кузнецова-Молодчая, Т. С., & Кальницька, К. О. ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ. ПРОГРАМНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ, 92.
  46. Ломакіна, О. В. (2020). Зарубіжний досвід протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*, (1).
  47. Макарова, Н. (2022). Соціально-психологічна реабілітація осіб, які стали жертвами сексуального насильства: сучасні підходи. Retrieved from https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/16053/Sotsialno_psykholohichna_Makarova_2022.pdf?sequence=1
  48. Мілютіна, В. (2019). Звернення постраждалих від сімейного насильства за медичною допомогою: особливості роботи медичних працівників. Retrieved from <http://uran.inprojournal.org/article/view/274653>
  49. Пекінська декларація (укр/рос), Декларация Организация Объединенных Наций (1995). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507#Text
  50. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, Закон України № 2319-IX (2022) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text>
  51. *Прокуратура та Нацполіція зафіксували вже 155 випадків сексуального насильства, найбільше - на Херсонщині та Київщині.* (б. д.). Головна - Офіс Генерального прокурора. <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/prokuratura-ta-nacpoliciya-zafiksuvali-vze-155-vipadkiv-seksualnogo-nasilstva-naibilse-na-xersonshhini-ta-kiyivshhini>

52. Сопілко, О. І., & Марковська, Т. О. (2020). Медико-криміналістичні аспекти кваліфікації сімейного насильства в Україні. Retrieved from <http://dspace.idgu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1299/%20%20%20%20%>
53. Стандарти надання соціальних послуг особам, які постраждали від насильства в сім'ї: міжнародний досвід та рекомендації для України / Наук. ред. О. Кочемировська / Заг. ред С. Павлиш. – К.: Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 228 с.